

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

321

Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka

Redaktorzy naukowi

Adam Kopiński

Paweł Kowalik

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-359-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Arkadiusz Bernal: Przerzucalność w przód podatku od towarów i usług na rynku obuwia dziecięcego.....	11
Michał Buszko, Catherina Deffains-Crapsky: Whole business securitization in structuring and refinancing of LBOs.....	26
Krzysztof S. Cichocki: Wykorzystanie modeli optymalizacyjnych do wspomagania wieloletniego planowania finansowego w sektorze samorządowym	39
Marta Kluzek: Patent Box – system wspierający działalność innowacyjną przedsiębiorstw.....	67
Bogdan Ludwiczak: Wykorzystanie metod szacowania ryzyka kredytowego do testowania warunków skrajnych.....	77
Anna Matras-Bolibok: Regional disparities in public financial support for innovations from Operational Programme Innovative Economy in Poland	87
Alicja Mikołajewicz-Woźniak: Załamanie systemu zielonych certyfikatów a finansowanie wytwarzania energii z odnawialnych źródeł	96
Dorota Ostrowska: Financial insurance market expansion in Poland, in 2007-2011	106
Anna Pyka: Execution of investment projects based on the public-private partnership model in Poland in the period 2009 to 2011	115
Przemysław Siudak: Negatywne efekty towarzyszące tworzeniu i funkcjonowaniu obszarów uprzywilejowanych na przykładzie polskich specjalnych stref ekonomicznych	124
Tomasz Skica: Instrumenty wsparcia w procesach stymulowania przedsiębiorczości przez JST	136
Dorota Ostrowska, Aneta Skuriat: Insurance guarantees KUKE S.A. And the export efficiency of Polish economy	147
Igor Styn: Wpływ zmian regulacyjnych na warunki działalności gospodarczej wytwórców i dystrybutorów ciepła w Polsce.....	156
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz: Propozycja założeń do opracowania polskiego Standardu Wyceny Przedsiębiorstwa na przykładzie amerykańskich Standardów Oszacowania Wartości Przedsiębiorstwa	171
Anna Wawryszuk-Misztal: Cykl handlowy netto a rentowność przedsiębiorstw notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie	182
Anna Wildowicz-Giegiel: Znaczenie inwestycji w kapitał intelektualny we współczesnym przedsiębiorstwie	190

Piotr Wiśniewski: Performance related compensation factors in the activity of global hedge funds.....	200
Grzegorz Zimon: Płynność finansowa w przedsiębiorstwach tworzących grupy zakupowe.....	211

Summaries

Arkadiusz Bernal: Forward shifting of value added tax in the children's shoe market	25
Michał Buszko, Catherine Deffains-Crapsky: Sekurytyzacja aktywów operacyjnych w strukturyzowaniu i refinansowaniu transakcji wykupu lewarowanego LBO	38
Krzysztof S. Cichocki: Long-term financial planning by local government: optimization model implementation.....	64
Marta Kluzek: Patent Box – supporting system innovative business enterprises.....	76
Bogdan Ludwiczak: Application the credit risk estimating methods in stress testing.....	86
Anna Matras-Bolibok: Regionalne zróżnicowanie finansowego wsparcia innowacji w Polsce ze środków publicznych z Programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”	95
Alicja Mikołajewicz-Woźniak: The breakdown of tradable green certificates scheme and financing energy generation from renewable sources	105
Dorota Ostrowska: Ekspansja rynku ubezpieczeń finansowych w Polsce w latach 2007-2011	114
Anna Pyka: Realizacja projektów inwestycyjnych opartych na modelu partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce w latach 2009-2011	123
Przemysław Siudak: The negative effects accompanying the creation and functioning of areas economically privileged as exemplified by Polish special economic zones.....	135
Tomasz Skica: Instruments of support in entrepreneurship simulation processes by local government units	146
Dorota Ostrowska, Aneta Skuriat: Gwarancje ubezpieczeniowe KUKE S.A. a sprawność eksportowa gospodarki polskiej	155
Igor Styn: The impact of the regulatory changes on the business terms and conditions of the heat generators and distributors in Poland.....	170
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz: Proposed assumptions for developing a generally accepted Polish Business Valuation Standard on the example of Business Appraisal Standard in the USA	181

Anna Wawryszuk-Misztal: Relationship between net trade cycle and profitability of industrial companies listed in the Warsaw Stock Exchange.....	189
Anna Wildowicz-Giegiel: The significance of intellectual capital investment in a modern enterprise.....	199
Piotr Wiśniewski: Czynniki wynagrodzeń uzależnionych od wyników zarządzania w działalności globalnych funduszy hedgingowych.....	208
Grzegorz Zimon: Financial liquidity in companies creatig purchasig groups	221

Przemysław Siudak

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy

NEGATYWNE EFEKTY TOWARZYSZĄCE TWORZENIU I FUNKCJONOWANIU OBSZARÓW UPRZYWILEJOWANYCH NA PRZYKŁADZIE POLSKICH SPECJALNYCH STREF EKONOMICZNYCH

Streszczenie: Specjalne strefy ekonomiczne przyczyniają się do przyspieszenia rozwoju gospodarczego części terytorium kraju przez realizację takich celów jak: rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej, rozwój nowych rozwiązań technicznych i technologicznych oraz ich wykorzystanie w gospodarce narodowej, rozwój eksportu, zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych wyrobów i świadczonych usług czy tworzenie nowych miejsc pracy. Oprócz tych pozytywnych skutków tworzenie i funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych może wywoływać szereg negatywnych efektów. Tematem opracowania jest przedstawienie wyników badań identyfikujących istnienie i rozmiar takich niekorzystnych efektów w postaci biegu jałowego, efektu substytucji i efektu enklawy, które zostały wywołane istnieniem specjalnych stref ekonomicznych na terenie Polski.

Słowa kluczowe: specjalne strefy ekonomiczne, efekt biegu jałowego, efekt substytucji, efekt enklawy.

1. Wstęp

W 2015 r. minie 20 lat od utworzenia w Mielcu pierwszej w Polsce specjalnej strefy ekonomicznej (SSE). Ogółem do końca roku 1997 powołano kolejnych 16 stref, z których do chwili obecnej funkcjonuje 14. Według pierwotnych założeń najdłużej funkcjonujące strefy miały zakończyć swoją działalność w roku 2017. Termin ten został następnie obligatoryjnie przesunięty na rok 2020, a później na rok 2026. W tym drugim przypadku ujawniły się rozbieżności stanowisk między Ministerstwem Gospodarki, które opowiadało się za wydłużeniem funkcjonowania stref, a Ministerstwem Finansów, które tym planom było przeciwne, z powodu braku wystarczających danych, które potwierdzałyby jednoznacznie, że SSE są rzeczywiście opłacalne.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie wyników badań, ukazujących skalę występowania negatywnych efektów towarzyszących funkcjonowaniu SSE. W związku z tym postawiono następującą tezę: obok pozytywnych skutków dla go-

spodarki zarówno w wymiarze regionalnym, jak i ogólnokrajowym, SSE wywołują efekty niepożądane, obniżające efektywność zastosowanego instrumentu.

2. Efekty funkcjonowania SSE

2.1. Problematyka SSE w literaturze światowej i polskiej

Rozpoczęty uruchomieniem strefy w Mielcu program polskich SSE był nową, nie stosowaną wcześniej w warunkach polskich praktyką. Natomiast na świecie strefy uprzywilejowane tworzone już wcześniej. Najślynniejsza z nich jest Eksportowa Strefa Przetwórcza w Shannon w Irlandii. W sposób podobny do niej zostały zorganizowane i funkcjonują strefy na Tajwanie, Filipinach, w Sri Lance i Malezji. Doświadczenie funkcjonowania strefy w Shannon wykorzystwała także mielecka SSE. Strefy tworzone także w Anglii, Stanach Zjednoczonych, Chinach i Korei Południowej.

Obszaram uprzywilejowanym poświęconych jest wiele pozycji literatury światowej. Pisali o nich m.in.: M. Barry i M. Craig [1992], Z. Khan [1991], I. Knoth [2000] i M. Guangwen [2003]. Modele empiryczne szacowania efektywności SSE opracowali K. Hamada [1974], P. Warr [1989] i W. Wu [1990]¹.

W Polsce o efektach funkcjonowania wszystkich stref pisali dotychczas m.in.: E. Kryńska [2000], A. Ambroziak [2009], R. Pastusiak [2008, 2011b], P. Siudak i B. Wątorok [2011]. Natomiast o różnych efektach funkcjonowania osiągniętych przez poszczególne strefy: E. Kryńska [2001], A. Sołoma [2003], B. Domański i Gwosdz [2005], R. Pastusiak [2011a]. Z kolei A. Cieślik [2005] dokonał analizy geografii inwestycji zagranicznych w polskich SSE, co pozwoliło określić charakter tych stref jako instrumentu polityki regionalnej.

2.2. Osiągnięcia polskich SSE

Polskie SSE cechują się dużym rozproszeniem geograficznym. Na dzień 31.12.2011 r. znajdowały się na terenie prawie 350 miast i gmin i obejmowały łączną powierzchnię 15 045,79 ha. W trakcie roku 2011 wydano 188 zezwoleń na prowadzenie działalności w obszarze stref. Łącznie było ich 1466. Wysokość nakładów inwestycyjnych, jakie ponieśli przedsiębiorcy prowadzący działalność na terenie wszystkich SSE, to 79 670,1 mld zł. Największy udział w tej kwocie mają Katowicka SSE (22,8%), Wałbrzyska SSE (16,5%) i Łódzka SSE (11,3%).

Stan zatrudnienia w obszarach wszystkich SSE wynosił na koniec grudnia 2011 r. 241,6 tys. pracowników. Na liczbę tę złożyło się 58,6 tys. utrzymanych miejsc pracy oraz, co szczególnie istotne, 183 tys. miejsc nowo utworzonych. Pierwotne za-

---

¹ O ograniczeniach w stosowaniu wymienionych modeli pisze R. Pastusiak [2011b]. Negatywne stanowisko Ministerstwa Finansów w sprawie wydłużenia terminu funkcjonowania polskich SSE do 2026 r. może wskazywać nieadekwatność wspomnianych modeli do szacowania efektywności tych stref bądź też brak ich znajomości przez urzędników Ministerstwa Finansów.

mierzenia, wówczas jeszcze Ministerstwa Przemysłu i Handlu, przewidywały, że w obszarach 17 SSE zostanie utworzonych 166 tys. nowych miejsc pracy. Przekroczenie wspomnianych zamierzeń należy bezwzględnie uznać za sukces 14 istniejących SSE.

2.3. Negatywne efekty tworzenia i funkcjonowania SSE

Udogodnienia fiskalne, z których korzystają firmy prowadzące działalność w obszarach SSE, zakłócają warunki wolnej konkurencji. Oprócz tego funkcjonowanie SSE może wywoływać także inne efekty niepożądane. Należą do nich kolejno:

1. Efekt biegu jałowego, który zachodzi wówczas, gdy wzrost aktywności gospodarczej i popytu na pracę generowanego przez firmę nastąpiłby niezależnie od istnienia strefy. Innymi słowy chodzi o to, że powołanie strefy niekiedy nie ma rzeczywistego wpływu na decyzję lokalizacyjną przedsiębiorstwa, które w charakterze bonusu otrzymuje możliwość korzystania z przywilejów przewidzianych dla strefy. Choć skutek ten ma charakter neutralny, to powoływanie strefy należy uznać w tej sytuacji za zbędne.

2. Efekt substytucji występuje wtedy, gdy w rezultacie podjęcia działalności przez dany podmiot w strefie następuje likwidacja (lub znaczne ograniczenie) jego aktywności na innym obszarze, a więc działalność w strefie zastępuje dotychczasową aktywność w innym regionie, wpływając tam na obniżenie aktywności gospodarczej i popytu na pracę. Efekt substytucji pojawia się, gdy koszty działalności w strefach są dla podmiotów gospodarczych niższe od kosztów ponoszonych w innych miejscach kraju.

3. Efekt enklawy, którego charakterystyczną cechą jest brak tworzenia się więzi kooperacyjnych między firmami z obszaru strefy a podmiotami reprezentującymi gospodarkę krajową, funkcjonującymi w jej lokalnym i regionalnym otoczeniu. Za główne przyczyny powstawania tego niekorzystnego zjawiska można uznać lokowanie się w strefie firm z branż niepokrewnych w stosunku do działających w jej otoczeniu oraz brak odpowiedniego ustawodawstwa zapewniającego transfer technologii i *know-how* [Kryńska 2000, s. 14, 175].

Możliwość identyfikacji wskazanych, niekorzystnych efektów towarzyszących powoływaniu i funkcjonowaniu SSE dały badania przeprowadzone w okresie sierpień-październik 2008 r. wśród firm działających w obszarach wszystkich polskich stref tego typu. Posłużono się przy tym przeprowadzanym osobiście wywiadem kwestionariuszowym, którego adresatami byli prezesi albo dyrektorzy zakładów. Pierwotnie przyjęto założenie o konieczności przebadania przynajmniej 10% firm funkcjonujących w każdej SSE. Finalnie zgodę na przeprowadzenie badań wyraziło 195 firm zlokalizowanych w 58 miastach oraz gminach², posiadających na swoim terenie obszary objęte statusem SSE. Wyższa od oczekiwanej skuteczność badań w terenie była pochodną m.in. zapewnienia przedsiębiorców o nieujawnianiu danych

² Według stanu na 31.12.2007 r. status SSE miały tereny zlokalizowane na obszarze 126 miast i 116 gmin.

badanych organizacji. Jak przedstawiono dalej, skłonność firm do udziału w badaniach różniła się w poszczególnych strefach, co skutkowało różnymi odsetkami przebadanych firm w obszarach poszczególnych stref.

Pytania zawarte w kwestionariuszu dotyczyły m.in. następujących kwestii:

- wcześniejszej aktywności firmy na terenie Polski i skutków relokacji działalności do strefy dla pierwotnego zakładu;
- motywów decydujących o rozpoczęciu działalności w obszarze SSE;
- rozważanych przez firmę alternatywnych lokalizacji;
- obszarów związków kooperacyjnych;
- obszarów współpracy z uczelniami wyższymi oraz przyczyn ewentualnych niedostatków dotychczasowych kontaktów.

Ograniczenie obszaru podjętych badań jedynie do firm strefowych nie pozwoliło na identyfikację innego niekorzystnego efektu, wywoływanego przez funkcjonowanie obszarów uprzywilejowanych ekonomicznie, tj. efektu wypierania. Występuje on wówczas, gdy pomoc udzielona podmiotom w strefach, pozwalająca zmniejszyć koszty działalności gospodarczej, daje im taką przewagę konkurencyjną, że następuje wyparcie z rynku przedsiębiorstw zajmujących się działalnością o podobnym charakterze, a tym samym pozbawienie miejsc pracy zaangażowanych tam pracowników [Kryńska 2000, s. 14].

3. Wyniki badań

Wspomniane wcześniej 195 organizacji ankietowanych kwestionariuszem wywiadu stanowiło 17,2% z ogółu 1132 firm, które w okresie badań prowadziły działalność (bądź jedynie posiadały zezwolenie na jej prowadzenie) w obszarze SSE. Odsetek uzyskanych odpowiedzi pozwala na uznanie ich za reprezentatywne dla przedsiębiorców prowadzących wówczas działalność w obszarze stref.

Ze 194 firm, które odpowiedziały na pytanie o prowadzenie działalności na terenie Polski przed jej rozpoczęciem w obszarze SSE, 78 udzieliło odpowiedzi przeczącej. Podmiotom tym w **żaden** sposób nie można przypisać wywoływania efektu substytucji. Nie potwierdzają go bezpośrednio także odpowiedzi 118 firm, które swoją działalność prowadziły wcześniej. Dowodów na występowanie efektu substytucji dostarcza dopiero analiza odpowiedzi na kolejne zadane tym podmiotom pytanie, o skutki rozpoczęcia działalności w obszarze którejś z 14 polskich SSE. Aż 37 firm przyznało, że wynikiem rozpoczęcia przez nie działalności w obszarze SSE było zaprzestanie aktywności w miejscu dotychczasowym. Kolejnych 9 wskazało, że skutkiem podjęcia aktywności w strefie było ograniczenie działalności w poprzednim miejscu, a 4 następne, że w starym miejscu zlikwidowały swoje działy produkcyjne, przenosząc je do strefy, pozostawiając w miejscu dotychczasowym pozostałe działy związane z obsługą przedsiębiorstwa. Wreszcie dwa podmioty, rozpoczynając działalność w strefie, w starym miejscu zmieniły profil dotychczasowej działalności. Pełną listę skutków rozpoczęcia działalności w obszarze SSE zawiera tabela 2.

Tabela 1. Zestawienie liczby firm poddanych badaniom w stosunku do ogólnej ich liczby w poszczególnych strefach

Strefa	Liczba przebadanych firm	Liczba ważnych zezwoleń	Relacja przebadanych firm do ogółu w strefie (w %)
Kamiennogórska	12	41	29,3
Katowicka	20	178	11,2
Kostrzyńsko-Słubicka	18	107	16,8
Krakowska	10	44	22,7
Legnicka	12	56	21,4
Łódzka	15	98	15,3
Mielecka	14	96	14,6
Pomorska	13	63	20,6
Słupska	11	42	26,2
Starachowicka	10	77	13,0
Suwalska	12	54	22,2
Tarnobrzaska	17	109	15,6
Wałbrzyska	20	116	17,2
Warmińsko-Mazurska		51	21,6
Razem	195	1132	17,2

Źródło: [Siudak, Wątopek 2011, s. 75].

Tabela 2. Odpowiedzi na pytanie o skutki rozpoczęcia działalności w SSE wskazane przez 112 organizacji dla ich dotychczasowej działalności prowadzonej poza obszarem strefy

Udzielone odpowiedzi	Liczba firm
• zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej w miejscu dotychczasowym	37
• ograniczenie działalności gospodarczej (produkcji) w poprzednim miejscu	9
• zlikwidowanie we wcześniejszym miejscu działu produkcyjnego i pozostawienie tam jedynie pozostałych działów związanych z obsługą firmy	4
• zmiana profilu działalności gospodarczej (produkcji) w poprzednim miejscu	2
• ograniczenie działalności gospodarczej w poprzednim miejscu oraz inny skutek	1
• zmiana profilu działalności gospodarczej w poprzednim miejscu oraz zlikwidowanie tam działu produkcyjnego i pozostawienie jedynie pozostałych działów związanych z obsługą firmy	1
• wystąpienie innego skutku	41
• nie wystąpił żaden z ww. skutków	17
Razem	112

Źródło: [Siudak, Wątopek 2011, s. 86].

Odpowiedzi świadczą bezpośrednio o wysokim nasileniu występowania efektu substytucji, towarzyszącego rozpoczynaniu przez firmy działalności w obszarach SSE.

Dowodów na występowanie efektu biegu jałowego dostarcza analiza odpowiedzi na pytanie o motywby podjęcia przez przedsiębiorcę działalności w obszarze stre-

fy. Mając możliwość przypisywania wag z przedziału od 0 do 5 wymienionym w pytaniu czynnikom lokalizacyjnym, takim jak: ulga w podatku dochodowym, ulgi w podatkach lokalnych, dogodne położenie komunikacyjne, korzystna cena ziemi³, gdzie „0” oznaczało nieistotność czynnika, natomiast „5” jego decydujący charakter, respondenci mogli także wymienić *inny* czynnik, który miał wpływ na ich wybór. Ten *inny* czynnik wymieniło i nadało mu odpowiednią wagę 27 firm. 8 z nich przyznało, że o podjęciu przez nie aktywności w strefie zadecydowała *konieczność dalszego rozwoju* (czynnik ten dla 6 firm z tej grupy miał wagę „5”, a dla 2 wagę „4”). 4 kolejne organizacje uzasadniły swoją decyzję istnieniem w obszarze strefy, którą wybrały: *gotowych hal nadających się „od zaraz” do rozpoczęcia działalności produkcyjnej* (wszystkie nadały temu czynnikowi wagę „5”), 3 następne jako przyczynę podały fakt istnienia w obszarach wybranych stref *uzbrojonego terenu* ($2 \times$ „5” i $1 \times$ „4”). Motywy podjęcia działalności w strefie przez pozostałych 12 firm wraz z nadanymi wagami znajdują się w tabeli 3.

Tabela 3. Inne czynniki lokalizacyjne decydujące o podjęciu aktywności w strefie

	Wskazany czynnik	Waga	Strefa
1	bliskość geograficzna krajów byłej Wspólnoty Niepodległych Państw oraz dostępność kruszyw mineralnych	4	SSSE
2	w dotychczasowym miejscu nie mogliśmy spełnić warunków unijnych	5	ŚL.SSE
3	połączenie trzech firm, których właścicielami są te same osoby	4	ŚL.SSE
4	teren, na którym istniała firma, został objęty strefą – chcieliśmy funkcjonować, strefa nie była najważniejsza	3	ŚL.SSE
5	bliskość Politechniki Gliwickiej	3	KSSE
6	prestż związany z prowadzeniem działalności w strefie	3	KSSE
7	poprzednia działalność odbywała się w miejscu wynajmowanym	5	KPT
8	wysoki poziom technologiczny pobliskich kooperantów	5	MSSE
9	zbiór zakładów umożliwia kooperację	4	MSSE
10	możliwość dofinansowania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego	5	K-SSSE
11	zwiększone wymogi, którym (firma farmaceutyczna) w dotychczasowym miejscu nie mogłaby sprostać	5	TSSE
12	zamiłowanie do żeglarstwa	2	W-MSSE

Źródło: [Siudak, Wątopek 2011, s. 91].

Zarówno odpowiedzi udzielone przez grupy firm, jak i pojedyncze organizacje, zestawione w tabeli 3. (z wyjątkiem nielicznych, pkt. 8, 9), na pytanie o wskazanie innych czynników lokalizacyjnych potwierdzają występowanie efektu biegu jałowego. Realizacja zamierzeń przez badane organizacje nie wymagała tworzenia specjalnych stref ekonomicznych.

³ Obok wskazanych, pozostałe czynniki lokalizacyjne wymienione w pytaniu to: odległość od dotychczasowego miejsca prowadzenia działalności, odległość od kooperantów, łatwość pozyskiwania pracowników, poziom i struktura kwalifikacji pracowników, relatywna „taniłość” pracowników, nasycenie regionu uczelniami wyższymi.

Występowanie biegu jałowego potwierdzają ponadto odpowiedzi na pytanie o inną, alternatywną lokalizację firmy w stosunku do przyjętej. Spośród 137 organizacji, które udzieliły na nie odpowiedzi, 62 nie rozważało innej lokalizacji niż przyjęta⁴. Alternatywne lokalizacje zostały wskazane przez 75 firm. Z punktu widzenia oceny SSE jako narzędzia przyciągania kapitału zagranicznego, największe znaczenie w tej grupie mają odpowiedzi 11 podmiotów, które jako rozważane inne miejsca działalności wskazywały: Meksyk, Chiny, Węgry (4), Czechy (2), Ukrainę (2), Rumunię (2), Rosję, Bułgarię, Turcję i Niemcy. Należy przyjąć, że wybór Polski na prowadzenie działalności dokonany przez te firmy był wynikiem funkcjonowania na jej terytorium programu SSE. Jednak aż 27 firm ze wspomnianych 75 rozważało różne inne możliwości pozastrefowej aktywności, takie jak: dzierżawę pomieszczeń; lokalizację w innej części Polski, w pobliżu głównego dostawcy; zakup hal produkcyjnych, dzierżawionych do momentu rozpoczęcia aktywności w strefie; inwestycję na terenach wiejskich przylegających do miasta, w którym znajduje się podstrefa; teren każdego z trzech niewielkich miast, z których łącznie pochodziła większość pracowników zatrudnionych w zakładzie funkcjonującym przed przeniesieniem go do strefy; rozbudowa dotychczasowego zakładu – do momentu rozpoczęcia działalności w strefie, funkcjonującego poza jej terenem, itp. Odpowiedzi powyższe kolejny raz potwierdzają występowanie efektu biegu jałowego, natomiast dwa ostatnie przykłady – także wywoływanie przez SSE efektu substytucji [Siudak, Wątopek 2011, s. 92].

Identyfikacja efektu enklawy narzuciła konieczność postawienia pytań mających na celu zbadanie wpływu strefy na jej otoczenie lokalne i regionalne przez pryzmat kooperacji podmiotów działających na jej obszarze z innymi firmami lokalnymi i regionalnymi. Ze względu na źródła dostaw kooperantów firm funkcjonujących w poszczególnych strefach możliwe jest dokonanie podziału stref na te, które przyczyniają się do aktywizacji gospodarczej najbliższego otoczenia bądź nawet całego regionu, oraz na takie, których udział w tym procesie jest minimalny.

Na pytanie, czy i w jakim stopniu (z rozbiciem na udziały) firma korzysta z dostaw (usług) kooperantów zlokalizowanych poza strefą, odpowiednio na terenie: 1) tej samej miejscowości, 2) tego samego województwa, 3) innych województw, 4) spoza Polski – odpowiedziało 170 organizacji. 98 korzystało z komponentów dostarczanych przez firmy z tej samej miejscowości, 122 – z terenu tego samego województwa, w którym zlokalizowana jest podstrefa, 152 – z innych województw, a 136 spoza Polski. Uzyskane wyniki nie są zaskoczeniem – wraz z oddalaniem się od podstrefy w sposób płynny rośnie liczba kooperantów firm strefowych, co w sposób automatyczny przekłada się na wzrost udziałów tych „dalszych” kooperantów w dostawach ogółem.

Z punktu widzenia oceny efektywności SSE dla aktywizacji gospodarczej regionu najbardziej znaczące są te z nich, których firmy w największym stopniu ko-

⁴ W grupie tej znalazły się także 3 firmy, które takiej lokalizacji nie rozważały ze względu na fakt, że zostały włączone w obszar SSE już w trakcie prowadzonej przez nie działalności.

rzystają z dostaw kooperantów zlokalizowanych na terenie tej samej miejscowości i tego samego województwa. W sumie udało się zidentyfikować 40 organizacji, dla których suma zaopatrzenia z obu wskazanych przestrzeni geograficznych osiągnęła 50% i więcej. Ich rozmieszczenie w poszczególnych strefach zostało przedstawione w tabeli 4.

Tabela 4. Firmy strefowe zaopatrywane w 50% i więcej z terenu tej samej miejscowości i terenu tego samego województwa

Strefa	Liczba przebadanych firm ogółem	Liczba firm, których zaopatrzenie w ponad 50% pochodzi łącznie z tej samej miejscowości i z terenu województwa	Stosunek 3:2 (w %)
1	2	3	4
Mielecka	14	7	50,0
Tarnobrzaska	17	6	35,3
Kostrzyńsko-Słubicka	18	5	27,8
Słupska	11	3	27,3
Katowicka	20	4	20,0
Krakowska	10	2	20,0
Kamiennogórska	12	2	16,7
Legnicka	12	2	16,7
Suwalska	12	2	16,7
Pomorska	13	2	15,4
Wałbrzyska	20	3	15,0
Starachowicka	10	1	10,0
Warmińsko-Mazurska	11	1	9,1
Łódzka	15	0	0,0
Razem	195	40	20,5

Źródło: [Siudak, Wątarek 2011, s. 95].

Badania wskazują, że najsilniejsze oddziaływanie na dostawców z terenu tej samej miejscowości oraz tego samego województwa generuje Mielecka SSE. Sumy dostaw towarów pochodzących z samego Mielca, łącznie z dostawami z terenu całego województwa podkarpackiego, dla podmiotów strefowych – równe bądź większe od 50% – zgłosiło 7 firm. Stanowiły one aż 50% przebadanych podmiotów funkcjonujących w obszarze tej strefy. Mieleckiej SSE ustępuje pod tym względem Tarnobrzaska SSE, w której udział podmiotów najsilniej związanych z dostawcami pochodzącymi z tych miejscowości, gdzie leżą jej podstrefy, wraz z dostawcami z obszaru całego województwa wyniósł 35,3%. Kolejne pozycje w tym zestawieniu zajmują Kostrzyńsko-Słubicka SSE (27,8%) i Słupska SSE (27,3%). Na przeciwnym biegunie – jeśli chodzi o aktywizację regionu, rozumianą jako generowanie z jego obszaru dostaw dla podmiotów strefowych – leży Łódzka SSE. Spośród

15 przebadanych organizacji funkcjonujących na jej terenie żadna nie pozyskiwała niezbędnych komponentów ani bezpośrednio z obszaru miejscowości, gdzie położone są podstrefy Łódzkiej SSE, ani nawet z terenu województwa łódzkiego.

Funkcjonowanie Łódzkiej SSE w sposób wyraźny wskazuje na występowanie w jej przypadku efektu enklawy. Natężenie tego efektu może być uwidocznione dla każdej strefy udziałem dostaw z zagranicy wśród ogółu dostaw dla firm funkcjonujących w jej obszarze. Liczby firm zaopatrujących się u dostawców zagranicznych w stopniu równym lub przekraczającym 50% na tle ogólnej liczby firm przebadanych w obrębie każdej ze stref przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Firmy strefowe, których zaopatrzenie w 50% i więcej pochodzi z zagranicy

Strefa	Liczba przebadanych firm ogółem	Liczba firm, których zaopatrzenie w 50% i więcej pochodzi z zagranicy	Stosunek 3:2 (w %)
1	2	3	4
Legnicka	12	8	66,7
Katowicka	20	11	55,0
Wałbrzyska	20	11	55,0
Warmińsko-Mazurska	11	6	54,5
Łódzka	15	7	46,7
Słupska	11	5	45,5
Kostrzyńsko-Słubicka	18	8	44,4
Kamiennogórska	12	4	33,3
Pomorska	13	4	30,8
Suwalska	12	3	25,0
Krakowska	10	2	20,0
Starachowicka	10	2	20,0
Mielecka	14	2	14,3
Tarnobrzeska	17	1	5,9
Razem	195	74	37,9

Źródło: [Siudak, Wątarek 2011, s. 95].

Wśród 195 firm objętych badaniami znalazły się aż 74 podmioty, dla których dostawy z zagranicy stanowią połowę, bądź więcej, w ogólnym strumieniu ich zaopatrzenia⁵. Największy procentowy udział takich firm ma Legnicka SSE (66,7%), nieco mniejszy Katowicka SSE i Wałbrzyska SSE (obie po 55%). Intensywność efektu enklawy ulega osłabieniu wraz z oddalaniem się specjalnych stref ekonomicznych od zachodnich granic Polski. W strefach położonych we Wschodniej Polsce efekt ten

⁵ W grupie wspomnianych 74 podmiotów jest 6 firm, dla których dostawcy zagraniczni są jedynym źródłem zaopatrzenia. Po dwie z tych firm funkcjonują w obrębie Starachowickiej SSE i Kostrzyńsko-Słubickiej SSE, a po jednej w Słupskiej SSE i Katowickiej SSE.

jest wyraźnie słabszy, np. w Tarnobrzесkiej SSE wśród 17 przebadanych podmiotów był tylko 1, dla którego dostawy z zagranicy stanowiły więcej niż połowę z ogółu pozyskiwanych dostaw. Powyższe argumenty wskazują jednoznacznie na większą siłę stref działających we wschodniej Polsce w sferze aktywizowania gospodarczego zarówno ich otoczenia lokalnego, jak i regionalnego [Siudak, Wątorек 2011, s. 96].

Efekt enklawy wyraża się ponadto brakiem współpracy między firmami zlokalizowanymi w strefie z a uczelniami wyższymi. Pytania o fakt i obszary takiej współpracy miały potwierdzić bądź wykluczyć możliwość pełnienia przez strefę funkcji klamry spajającej przemysł z nauką.

Na pytanie o współpracę firmy z uczelniami wyższymi odpowiedziało 181 organizacji ze 195 objętych badaniami. Jedynie połowa z nich potwierdziła fakt utrzymywania takich kontaktów. Dominującymi powodami braku współpracy były: nieskomplikowany charakter prowadzonej produkcji, mała wielkość firmy, technologia pochodząca z zagranicy. Oceniając poszczególne strefy pod kątem liczby firm współpracujących z uczelniami wyższymi na tle wszystkich przebadanych podmiotów z ich obszarów, najkorzystniej wypadają Łódzka SSE, w której współpracę taką zadeklarowało 73,3% firm, Legnicka SSE (66,7%) i Warmińsko-Mazurska SSE (63,6%), najslabiej zaś Starachowicka SSE (20,0%), Kamiennogórska SSEMP (25,0%) i Tarnobrzесka SSE (29,4%).

Uczelnie, z którymi firmy współpracują, najczęściej zlokalizowane są na terenie tego samego województwa, rzadziej innych województw. Do rzadkości należało natomiast utrzymywanie kontaktów z uczelniami zagranicznymi. Dominującymi obszarami współpracy były badania własności fizycznych, przeprowadzanie pomiarów, testowanie komponentów. Współpraca dotyczyła także odbywania przez studentów bądź absolwentów szkół wyższych praktyk i staży studenckich, rzadziej szkoleń pracowników organizowanych przez uczelnie wyższe.

Przy wyborze decyzji lokalizacyjnej firm bliskość wyższych uczelni miała niewielkie znaczenie. Jest symptomatyczne, że jedynie dwie spośród 160 organizacji, które nadały wagę temu czynnikowi, uznały nasycenie regionu uczelniami wyższymi za czynnik o największym znaczeniu, natomiast najwięcej, bo aż 57 podmiotów, przyznało, że nasycenie to nie miało zupełnie wpływu na ich decyzję lokalizacyjną.

4. Podsumowanie

Badania przeprowadzone wśród 195 firm prowadzących działalność w obszarach polskich specjalnych stref ekonomicznych potwierdzają, że tworzenie i funkcjonowanie tych stref wywołuje niepożądane skutki m.in. w postaci generowania negatywnych efektów: biegu jałowego, substytucji i enklawy. Nasilenie występowania wymienionych efektów nie jest jednakowe w poszczególnych strefach. Dotyczy to szczególnie efektu enklawy, zarówno w odniesieniu do dostaw towarów dla firm strefowych, jak i realizowanej przez te firmy sprzedaży. Efekt ten ulega wyraźnemu osłabieniu wraz z oddalaniem się kolejnych SSE od zachodnich granic Polski. Bada-

nia pozwoliły ponadto dostrzec duże różnice w skłonności do podejmowania współpracy przez firmy zlokalizowane w poszczególnych SSE z uczelniami wyższymi. Najkorzystniej pod tym względem wypadają Łódzka SSE i Legnicka SSE, najsłabiej zaś Starachowicka SSE i Kamiennogórska SSE.

Literatura

- Ambroziak A., *Efekty funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych w Polsce*, Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej nr 24, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009.
- Barry M., Craig M., *A transatlantic comparison of enterprise zone impacts: The British and American experience*, "Economic Development Quarterly" 1992, no. 4.
- Cieślak A., *Geografia inwestycji zagranicznych. Przyczyny i skutki lokalizacji spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Domański B., Gwosdz K. (red.), *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec 1995-2005*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Agencja Rozwoju Przemysłu, Kraków 2005.
- Hamada K., *An economic analysis of the duty free zone*, "Journal of International Economics" 1974, vol. 4.
- Informacja o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. Stan na 31 grudnia 2011*, Ministerstwo Gospodarki, maj 2012.
- Khan Z., *Patterns of direct foreign investment in China*, World Bank, Washington 1991.
- Knoth I., *Special economic zones and economic transformation. The case study of the People's Republic of China*, Konstanz, März 2000.
- Kryńska E., *Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Szansa dla trudnego rynku pracy?*, „Rynek Pracy” 2001, nr 3-4.
- Kryńska E. (red.), *Polskie specjalne strefy ekonomiczne: zamierzenia i efekty*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2000.
- Pastusiak R., *Oddziaływanie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na rozwój makroregionu łódzkiego*, [w:] *Formy wspierania przedsiębiorczości w regionie łódzkim w warunkach kryzysu gospodarczego*, red. L. Lewandowska, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Łódź 2009.
- Pastusiak R., *Specjalne strefy ekonomiczne jako stymulator rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011a.
- Pastusiak R., *Wykorzystanie SSE w polityce inwestycyjnej Polski po roku 2020*, [w:] *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, red. B. Bernaś, A. Kopiński, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 158, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2011b.
- Pastusiak R., *Zakłócenia w gospodarce wywołane funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] *Polityka wzrostu gospodarczego w Polsce i Unii Europejskiej*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu, Radom 2008.
- Siudak P., Wątopek B., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w latach 1995-2009*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica 2011.
- Sołoma A., *Specjalne strefy ekonomiczne – sukcesy i porażki. Na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw” 2003, nr 11.
- Warr P.G., *Export processing zones. The economics of enclave manufacturing*, IBRD/World Bank, "Research Observer" 1989, 4, no. 1, January.
- Wu W., *China's Shenzhen Special Economic Zone – a social benefit cost analysis*, 1990.

THE NEGATIVE EFFECTS ACCOMPANYING THE CREATION AND FUNCTIONING OF AREAS ECONOMICALLY PRIVILEGED AS EXEMPLIFIED BY POLISH SPECIAL ECONOMIC ZONES

Summary: Special economic zones contribute to the economic development acceleration of some parts of our country territory by the execution of aims such as: development of specific branches in business, development of new techniques and technologies and using them in the national economy, development of export, rising competitiveness in making products and providing services and creating new workplaces. Apart from these positive results creating and functioning of special economic zones can provoke a lot of negative effects. The topic of the study is to present the results of research identifying the existence and the size of these disadvantageous effects in the form of neutral that means useless existence of a zone, effect of substitute that means moving existing plant into the zone or effect of enclave that means the lack of connection between the plants from the zone and local ones which are the results of special economic zones in Poland.

Keywords: special economic zones, substitution effect, effect of enclave.